

Notes sobre els orígens de l'assentament urbà de la vila de Ripoll

Montserrat LLEVADOT i VILÀ

Tot parlant:
«Escriure és donar possibilitat de rèplica»
Lluís Cassasas i Simó

A tall d'introducció

Els factors que possibiliten l'aparició d'un nucli urbà, segons les teories clàssiques de l'evolució urbana, són els **geogràfics** o **ambientals**, els **sòcio-econòmics**, els **comercials**, els **militars** o de **defensa** i els **religiosos**.¹ L'element d'origen d'un nucli de població sol coincidir amb un dels factors esmentats, però la pròpia evolució urbana comporta des de bell antuvi interrelacions entre els diferents factors, interrelacions que s'originen a partir de les necessitats generades per l'estructuració social en un espai urbà. Especular sobre les interrelacions resulta un bon exercici quan manca documentació, els vestigis arquitectònics són escassos² i les recerques arqueològiques inexistents.

Els inicis del poblament

En el cas de Ripoll, cal tenir en compte que parlar de poblament no és sinònim d'estructuració urbana, ja que ambdós factors tant sols es manifestaren a partir d'un espai organitzat on les funcions de residència es compaginaren amb activitats sòcio-polítiques i econòmiques. L'existència de poblament a les terres que avui ocupa la vila de Ripoll es donà, sense cap mena de dubte, en períodes anteriors a l'edificació del Monestir.³ El Monestir, segons J. Pellicer,⁴ té els seus precedents en una edificació de caire religiós, anterior al domini visigot, la qual va ser destruïda pels musulmans, restaurada pels francs, venuda

als sarraïns i recuperada per Guifré el Pelós. Ara bé, l'estructuració del poblament a Ripoll, ja des dels seus inicis com a nucli de l'actual vila, està lligat a fets polítics vinculats estretament al Monestir, els quals potencien el repoblament i actuen com a base de la «conquesta/reconquesta», endegada per Guifré el Pelós vers l'any 872.

Respecte al poblament, l'historiador P. Bonnassie⁵ es pregunta, tot referint-se a Sant Joan de les Abadesses, el que per analogia pot aplicar-se a Ripoll: *¿No podria ésser que la vall no fos totalment deserta ni totalment inculta en el moment de la donació que en féu Guifré a la seva filla l'abadessa, i que potser un nombre important de colons hi haguessin adquirit per apriació uns drets anterior als de l'abadia?* Tot parlant de la primera consagració del Monestir, Gonçal Cutrina⁶ diu que es concediren al Monestir tots el delmes i primícies dels vilars existents.

Partint del supòsit que a les terres en qüestió es donava un poblament autòcton i que aquest augmentà per la política repobladora endegada, cal insistir en la idea que si bé hi havia poblament a les terres que avui ocupa la vila de Ripoll en temps anteriors a la construcció del Monestir, és a partir d'ell i com a resultat d'una situació socio-política que s'estructura el poblament tot formant un nucli urbà com a tal. Si ens atenem a la definició de l'historiador Lewis Mumford, els orígens de Ripoll haurien de ser tractats com els propis d'una ciutat: *El que defineix la ciutat no és el seu nombre habitants, sinó, el seu art, la seva cultura i el seu propòsit polític.*⁷ En el sentit estricte de l'enunciat de Mumford, es pot assegurar que en els seus inicis, a Ripoll hi ha l'art, la cultura i sobretot el propòsit polític. El desenvolupament que posteriorment ha sofert, cal cercar-lo en d'altres factors; entre ells, la seva situació geogràfica pre-pirinenca, que potencia el seu naixement i el seu puntual floriment; però amb el pas del temps, a causa del poc desenvolupament de les comunicacions, Ripoll es convertí en una ciutat estroncada, ja que si bé sorgeix com una ciutat potencial en el segle IX, Ripoll es marceix en poc menys de tres segles. Aquella il·lusió que Ripoll fos un instrument de recuperació de la Marca, fou vana. La glòria del monestir ripollès vindrà per uns altres camins.⁸

El Monestir com a element colonitzador?

Hom entén per element colonitzador el factor que potencia l'aparició d'un procés de poblament. En el cas de Ripoll, si considerem el Monestir⁹ com l'element que actua d'aglutinador d'una societat i que es transforma en un component determinant de la història de la vila, això ens porta a una visió parcialitzada i equivocada del seu desenvolupament urbà, ja que cal tenir en compte allò que en llenguatge planer s'anomena «les seves circumstàncies». Segons el geògraf francès Pierre George, el desenvolupament d'una vila o ciutat d'origen religiós, comporta implícitament l'aparició de factors econòmics, socials, i de defensa que actuen conjuntament en l'estructuració del poblament.

L'arquitecte i historiador de l'art F. Chueca¹⁰ ens diu que els monestirs eren uns centres religiosos aïllats, independents de les ciutats i vinculats al camp. Aquest component de lligam amb el món agrari feudalitzat, és important per entendre les fonts de subsistència que permeten assentar, mantenir i expandir el poder de l'ordre monacal dels benedictins a Ripoll.

Seria il·lús, per moltes raons, creure que el motiu essencial de l'assentament del Monestir a Ripoll correspongués tan sols a un fet religiós; la raó principal cal cercar-la en la situació sòcio-política de l'època. Fins i tot historiadors vinculats a l'estudi de la història des d'un punt de vista clerical, com és el cas de J. Pellicer,¹¹ apunten aquest fet, i anomenen el Monestir de Ripoll *la Covadonga Catalana*, posant-lo en relació directa amb el període històric anomenat «Reconquesta» que es donà al conjunt de la Península Ibèrica. Els monestirs, com a comunitats estables regides sota una regla, van ser la base d'una estructuració social, i se'ls dotà del dret d'organitzar-se per parròquies, implantant el model franc. Aquest fet aglutinà la nova classe dominant formada per senyors de terra i guerra, establint els nexos fiscals entre els diferents poders locals.

La política repobladora endegada pel comte Guifré el Pelós consistí, doncs, a formar, a partir de l'element religiós una xarxa de castells i torres de guaita i defensa, que partint de les terres del nord s'estenien vers el sud a mesura que s'anaven conquerint les terres als sarraïns; aquestes trames es posaren sota control directe d'un poder més polític que econòmic, i l'abadia de Ripoll ostentà aquest poder. Un altre factor d'assentament de la població el va constituir l'estructuració poblacional en parròquies. Les parròquies agruparen inicialment comunitats de pagesos, i poden considerar-se l'element més actiu del fet repoblador.

En conseqüència, es pot assegurar que la tasca o funció político-social de la fundació del Monestir de Ripoll, té com a finalitat principal fer-ne el centre d'acció repobladora, i per això comptava el trobar-se situat en un indret el suficient allunyat de les terres conflictives.¹²

La importància dels factors geogràfics en la ubicació de Ripoll

Considerar els factors geogràfics per si sols, ens portaria a una visió geogràfica determinista. És evident que ells sols no ens expliquen ni la ubicació, ni el desenvolupament dels nuclis urbans, de la mateixa manera que com hem vist no ho explicaven el religiosos per ells mateixos; però si els relacionem amb els factors polítics i socials ens ajuden a comprendre la situació de la vila de Ripoll.

Al llarg de la història, en períodes conflictius, les muntanyes han estat sempre un lloc de refugi i de resistència,¹³ ja que malgrat que les condicions de vida hi siguin dures, la muntanya ofereix seguretat. Un cop superats els períodes conflictius, l'home ha tendit a instal·lar-se a la plana i encara avui en dia els processos migratoris interns van en aquesta direcció.

Què oferia la plana formada per les terrasses de la confluència del Ter i del Freser com atractiu? Sense establir ordre de preferència, cal assenyalar el següent:

—En matèria de defensa: a) La plana estava situada prou a la vora de les muntanyes com per utilitzar-les de refugi¹⁴ i prou lluny de les terres conflictives¹⁵ com per oferir seguretat. b) La terrassa fluvial formada entre la confluència dels dos rius, actuava de defensa natural tot aprofitant l'orografia del territori. c) Els dos rius facilitaven alhora les comunicacions, aprofitant els cursos i les valls com a llocs de fàcil accés. El curs del Ter obria

pas cap a la plana d'Osona pel sud, i pel nord, els eixos del Ter i del Freser, facilitaven la comunicació amb les valls de Ribes i Camprodon; la primera obria el pas vers la Cerdanya i la segona vers el Rosselló, per tant els rius actuaren com a eixos de les vies de comunicació.

—Recursos naturals: a) Disposava de terreny escàs, però suficient per a conrear els productes necessaris a fi d'assegurar la subsistència. b) El bosc oferia a més de la llenya per a la combustió i construcció d'edificis, peces de caça que formaven part de l'alimentació de l'època. c) Comptava amb el recurs de la força hidràulica, aprofitada des de bell antuvi pel funcionament dels molins fariners. d) Tenia relativament a l'abast el mineral de ferro, molt important per la manufactura armera.

La importància dels camins

En un bon nombre de casos, la confluència dels eixos viaris ha originat l'assentament de la població i al llarg dels temps han afavorit els creixements urbans.¹⁶ El creixement de les vies de comunicació és, sense cap mena de dubte, la base del desenvolupament del territori; no és d'estranyar, doncs, que en l'origen dels assentaments urbans juguin un paper considerable, malgrat que en el cas de Ripoll, però, no se'n demostrí l'evidència.

Ripoll s'expandeix com a vila medieval entre els segles IX i XIII, i al llarg d'aquest període la xarxa viària no s'amplia, sinó que simplement es conserva i, en alguns casos, es recupera el traçat d'herència romana. La situació geogràfica de Ripoll, més que afavorir el seu assentament i posterior desenvolupament, sembla portar implícita una deficient xarxa de comunicacions envers els centres econòmics actius, cosa que al llarg de la història de Ripoll s'ha convertit en un problema endèmic.

Si voluntat política va ser l'assentament urbà de la vila de Ripoll, aquesta també es manifesta en el fet de mantenir el centre allunyat i per tant mal comunicat. Aquest fet que implícitament beneficiava la funció principal de Ripoll en el seus orígens, la de defensa, ben aviat es va convertir en un fre per al seu desenvolupament.

Una hipòtesi de com s'estructura el poblament de la vila de Ripoll

Si partim de la hipòtesi que Ripoll com a entitat de població s'inicia en èpoques posteriors a la romanització, i que l'element colonitzador que potencia el creixement de la vila fou la ubicació del Monestir, fita de la Reconquesta-Conquesta catalana, és en la conjuntura social i política d'aquella època que hem de cercar la importància que exerciren els factors socials, polítics i econòmics en el desenvolupament de la vila.

Ripoll sorgeix en un moment on el procés d'urbanització que comportà la romanització quedà estroncat¹⁷ per la cultura musulmana. La població es ruralitza, es dispersa i busca refugi a les muntanyes, fet que porta implícit el desequilibri demogràfic amb les conseqüents crisis de subsistència, ja que la muntanya no produeix la quantitat d'aliments per mantenir un nombre elevat de població. Les necessitats que es deriven d'aquestes cir-

cumstàncies són l'augment de la producció agrícola i artesanal i l'articulació dels mercats, que permeten l'intercanvi de productes alimentaris amb altres productes de consum. Aquest fet comportà alhora l'aparició d'un nou sector d'ocupació, el dels serveis: artesans, comerciants i els propis servidors de les classes dominants. El comerç es desenvolupà a partir de la creació d'un mercat del qual a Ripoll es troben referències datades en el segle IX.

La consolidació de Ripoll, com la majoria dels nuclis urbans medievals, es fruit del desenvolupament del comerç i de la indústria artesanal, els quals, després d'un llarg període d'inactivitat, comencen a reaparèixer vers els segles X i XI. Cal tenir en compte que el règim pre-feudal, imperant en el moment de l'aparició de la vila de Ripoll, fomentava un sistema socio-econòmic de base agrària, antagònic al ressorgiment urbà, però amb una base tan repressiva, que aguditzà els problemes dels camperols, fet que indirectament fomentà el desenvolupament de les zones urbanes. A partir del segle XI¹⁸ i coincidint amb l'esplendor del Monestir, representat per l'abat Oliba, i a l'assentament guerrer estable, la vila comença a agafar empenta poblacional. De fet, va ser l'abat Oliba el que va potenciar l'establiment de les sagreres,¹⁹ espai inviolable de vint passes al voltant de les esglésies. Inicialment, a les sagreres s'instal·laren les sitges, on els camperols guardaven els productes de les seves collites, i d'aquesta manera evitaven que els senyors feudals es fessin amb la totalitat del producte. Molt aviat les sagreres acolliren els pagesos amenaçats per les tiràniques condicions que exigien els contractes de vassallatge; els camperols hi cercaren protecció, hi construïren les seves cases, tot formant petits nuclis urbans entorn a les edificacions religioses. A Ripoll, l'existència de sagreres es pot deduir a partir de la constància que es té del gran nombre de capelles i capelletes que es trobaven a redós de la vila medieval, les quals van ser l'origen dels ravals fora muralla, com és el cas de Sant Miquel al Raval de Barcelona, la Mare de Déu de Gràcia al Raval de l'Hospital, la capella «Oratori del Coch» al Raval de Sant Pere, i la capella de Santa Oliva, que, a l'igual que la parròquia de Sant Pere, va ser integrada en el nucli urbà en el moment de la construcció de les muralles en el segle X.

La població s'anà agrupant, a poc a poc, dins la vila i en el seu entorn immediat, en busca d'una major seguretat, de majors possibilitats econòmiques i d'uns mínims serveis, a canvi, però, de rendes, obediència i servilisme.

A partir del segle X, una major estabilitat política comportà una nova empenta poblacional, lligada als efectes econòmics derivats sobretot dels augments de producció tant agrària com artesanal, vinculada, aquesta darrera, sobretot al ferro. Un factor d'incidència va ser també la construcció de canals que s'aprofitaren per al consum humà, per als conreus i com a font d'energia hidràulica. Aquests fets repercuteixen en l'estructuració urbana de Ripoll, de la qual podem dir que entre els segles XI i XIII es consolida com nucli de població.²⁰ Un segle després, com a conseqüència de fets conjunturals, Ripoll entrà en decadència, frustrant-se aleshores la primera oportunitat d'esdevenir un centre urbà important.

Morfologia urbana del Ripoll medieval

El nucli urbà de Ripoll s'estructura a partir del seu element polític-religiós principal, el Monestir. El camins que convergeixen al Monestir, molts d'ells d'origen rural i que an-

teriorment servien per comunicar els habitatges isolats existents, esdevenen amb l'extensió del teixit urbà carrerons on es construeixen habitatges, tot conservant la sinuositat del seu traçat.

L'estructura urbana de Ripoll, com a gairebé totes les viles medievals, es desenvolupa a partir de la construcció de les muralles, en el segle X, que són, en definitiva, les que delimitaren l'espai urbà. A Ripoll hi hagué una doble muralla, la del Monestir i les seves dependències, que disposaven d'un clos emmurallat propi, i la de la vila. La funció de la doble muralla era la de separar els estaments socials que convivia a la vila; en aquest cas, la jerarquia monàstica, que actua com a senyoria feudal, i els vilatans, lligats per vincles jurídics al Monestir. Així doncs, malgrat la incidència que ambdues muralles tingueren en el posterior desenvolupament de la vila, l'organització de l'espai urbà, fins a la desamortització dels béns del Monestir l'any 1836, es desenvolupà de forma diferent dintre i fora del clos monàstic.

Dins del clos monàstic s'amplien les dependències, havent en tots moments amplitud d'espai; per contra, el sector que ocupen els vilatans es va congestionant, sobretot al llarg dels eixos principals, a mesura que es va edificant. Dins del recinte emmurallat de la vila, els primers assentaments urbans es feren al llarg del camí que portava al Monestir, l'actual carrer de Sant Pere, i s'estengueren vers l'espai on se celebrava el mercat, l'actual Plaça Gran. Amb la construcció de les muralles, es generà un nou traçat urbà entorn de plaça Sant Eudald —abans capella de Santa Oliva—,²¹ de forma radial, que enllaça amb els espais urbans que en el segle IX havien adquirit funcionalitat pròpia, com és el del mercat i la parròquia de Sant Pere. El teixit urbà que anà creixent en aparent desordre, respon a les necessitats de l'època, i no a la casualitat. Així els carrers estrets que formen angles drets i canvis de direcció imprevisibles,²² responen a les funcions de desconcertar l'adversari en cas d'agressió i també solen respondre a les característiques de la parcel·lació feta a partir de l'estructura de les feixes de conreu.

La vila de Ripoll, malgrat viure en aquests segles el període de màxim impuls, tant a causa de l'empenta que reberen les activitats econòmiques com de la tasca cultural que s'hi desenvolupà, manté un caràcter marcadament rural, amb una trama urbana encara poc definida. Dins dels recintes emmurallats, els carrers i carrerons es compaginen amb cases voltades de terreny dedicat a l'agricultura, o simplement, amb instal·lacions de caire agrari. Aquest fet es troba reflectit en la toponímia: el carrer dels Ases, el del Prat, el dels Hortolans, de les Vinyes, de les Eres, Bac de la Mel, etc.

Els camins i punts amb funció ben definida, com és el cas del mercat, l'església i les capelles, contribuïren a crear el primer entramat urbà. A redós del mercat, s'accentua el caràcter comercial lligat a l'artesanal; així s'hi barrejaren tallers d'obradors amb establiments comercials i serveis, com és el cas de forns i molins fariners. En aquest sentit són significatius els topònims, que es troben encara avui a Ripoll, amb noms d'oficis com els carrers de Filadors, Fargaires, Farinera, Moliners, Pellaires i d'altres que evidencien el tipus d'activitat que s'hi desenvolupava. En el mateix sentit trobem topònims de clara referència comercial, com és el cas de la Plaça del Gra,²³ els carrers dels Mercaders, de la Fruita, del Forn, el de la Peixateria, etc. I els que més proliferen són els de caire religiós, ja que cada parròquia o capella porta implícit el nom d'una plaça o carrer: Sant Pere, del Remei, Sant Antoni, Sant Bartomeu, Sant Eudald, entre d'altres.

Tipologia de l'habitatge

Les primeres edificacions eren casalots molt rudimentaris, d'una sola planta i fets amb materials del propi l'entorn. En el cas de Ripoll s'utilitzaven principalment els còdols, a causa de la proximitat dels rius i l'abundància d'aquests materials,²⁴ formant parets de pedra seca; els sostres eren de fusta. Posteriorment, un cop construïdes les muralles i coincidint amb un major poder econòmic, els edificis s'ampliaren i es consolidà la seva estructura. Les cases pertanyents als prohoms de la vila s'edificaren aprofitant el propi mur de les muralles. A Ripoll se'n conserva encara un clar exemple; és una construcció que en una de les seves parets es pot distingir part de la fortificació, amb les seves corresponents espitlleres. L'edificació en qüestió es troba situada al carrer dels Pirineus, carrer que encara avui manté el traç de la muralla i la consegüent fossa que l'envoltava.

Les funcions del Ripoll medieval

En una primera etapa, la funció del Ripoll medieval, com ja s'ha esmentat, respon a una única funció, la de defensa. Posteriorment, amb l'assentament de la població, la millora de les condicions de seguretat i els acords amb els senyors feudals lligats a l'abadia a base de compensacions econòmiques, van permetre un petit grau d'autonomia local, a partir del qual es potencia la funció comercial, lligada amb la producció artesanal i els productes alimentaris. Un element funcional del Ripoll medieval, com en d'altres indrets, el va constituir l'edificació de les muralles, que responien a funcions i criteris de defensa i militars; econòmics, comercials i fiscals; de control de la població resident; i sanitaris, com el control d'epidèmies.

El caràcter defensiu inicial de la muralla imposava als vilatans l'obligació de defensar i conservar les muralles; amb el pas del temps, l'obligació es converteix en una font d'ingressos fiscal.

Ripoll, bressol de guerrers. L'especialització del treball del ferro, vinculada als interessos d'una classe social

La importància del Monestir de Ripoll com a focus cultural en l'època medieval, ha ofuscat sens dubte el poder d'altres capes socials que participaren d'una manera activa en el desenvolupament de la vila des dels seus orígens; aquestes capes foren els anomenats senyors de la guerra.

Ramon d'Abadal, en parlar del comte Guifré en relació al Ripollès, diu que l'aprisió. El dret d'aprisió, també anomenat dret del guerrer, l'obtenien els anomenats senyors de la guerra i els soldats que participaven en campanyes al seu favor. El dret suposava esdevenir propietaris de la terra si la conreaven o bé si s'hi assentaven al llarg de trenta anys. Centrant-nos en l'època dels orígens de l'estructuració urbana a Ripoll, el reconeixement social del poder del guerrer es mesurava, entre d'altres paràmetres, en relació amb les armes que posseïa; la necessitat de fornir-se d'armes aportà l'especialització en la producció del ferro a la vila de Ripoll des dels seus orígens.

El suport d'aquestes afirmacions ens el dóna el fet que el mineral del ferro es trobava a una distància considerable de la vila, atenent les dificultats del transport de l'època. Malgrat la dificultat assenyalada, en el segle XII²⁶ Ripoll comptava amb l'existència de vint-i-dues fargues, la producció de les quals es dedicava a la fabricació armes blanques, d'eines per a l'agricultura i forjats. Un altre factor que reforça l'afirmació és el fet de constatar que el cognom Ripoll, es troba amb molta freqüència a les terres conquerides per Jaume I (les Illes Balears i la dita Catalunya Nova), fet que ens demostra la participació de guerrers assentats a la vila de Ripoll (per contra, ni un sol Ripoll figura en l'anuari telefònic del Ripollès de l'actualitat). En aquest cas també es de sobres conegut que els guerrers agafaven el nom del lloc on partien.

Amb certesa, doncs, es pot afirmar que l'assentament guerrer va constituir un element social i econòmic important en els orígens de Ripoll.

L'assentament guerrer a la vila de Ripoll també ens facilita la comprensió de la forma d'accés a la propietat urbana, fins aleshores basada tant sols en el sistema d'emfiteusi,²⁷ per part d'un sector de la població del Ripoll medieval, i ens clarifica el per què es localitza a la vila el treball del ferro, activitat econòmica que passà a ser un dels elements més dinàmics del desenvolupament econòmic posterior.

Les activitats econòmiques

Respecte a les activitats econòmiques que hi havia a la vila de Ripoll entre els segles XI i XIII, hi ha dos corrents d'opinió; un defensa la combinació de l'agricultura de subsistència amb l'activitat manufacturera, basada sobretot en el treball del ferro i del tèxtil; l'altre aposta per argumentar que les comunitats agràries aïllades, autosuficients i amb reduït pes poblacional, crearen un excedent agrari que permetia mantenir un grup de persones que no treballaven directament al camp. Ambdós poden ésser complementaris i el fet que ens ho demostra és la celebració d'un mercat setmanal, que es troba documentat a finals del segle IX: si existia mercat, existia intercanvi. Un aspecte que confirma la primera hipòtesi té relació si s'aplica el sistema d'emfiteusi a l'espai urbà, el qual comprenia una parcel·la de terreny per edificar l'habitatge i una altra per a cultiu, que es dedicava generalment a productes estacionals d'horta. El dubte és si la parcel·la era suficient gran per poder-se abastar de cereals, imprescindibles per passar l'hivern a causa de la climatologia del territori, ja que és evident que els conreus d'horta estacional, i malgrat el suport alimentari que devien representar els animals de consum domèstic, no eren suficients per cobrir el consum familiar. Dits condicionants fan suposar que es produïa un intercanvi de productes artesanals i d'horta estacional, per productes bàsics com blat i sègol, per a l'elaboració del pa.

Aplicant el paral·lelisme amb d'altres indrets,²⁸ es pot suposar que la vila de Ripoll es fornava de productes alimentaris provinents tant dels excedents locals com dels de la seva rodalia, i cal suposar també l'existència d'intercanvis comercials de productes manufacturats que es realitzaven fora del territori immediat, facilitant l'arribada de productes alimentaris dels quals Ripoll era deficitari. L'activitat artesanal va tenir una gran importància en l'economia de la vila al llarg del període que ens ocupa. Com a mostra citem que a finals del segle XII²⁹ Ripoll comptava amb deu molins fariners, drapers i torcedors, jun-

tament amb l'existència de vint-i-dues fargues, la producció de les quals es dedicava a la faricació d'eines per l'agricultura, reixes i, sobretot, armes blanques.

Resumint, podem dir que les activitats artesanals i manufactureres es combinaven amb les de conreus de subsistència, com les que en l'actualitat s'anomenen activitats a temps parcial.

Conclusió

Aquestes notes són fruit d'un projecte d'estudi sobre l'evolució urbana de Ripoll. En l'intent de portar-lo a terme sorgiren un conjunt de reflexions sobre els diferents factors que influïren en l'assentament de la població i en la formació del primer nucli urbà de la vila.

La tendència històrica a magnificar l'obra repobladora del comte Guifré i la importància del cenobi ripollès quant a la tasca cultural que s'hi desenvolupà, han deixat fosc el paper que hi jugà la base social en la qual es recolzà i l'entramat de relacions sòcio-econòmiques; aquestes darreres, fins ara, han estat limitades als drets del poder abacial, i a l'abadia com a benefactora i potenciadora del progrés de la vila. El com i el per què es desenvolupen activitats econòmiques en els orígens de Ripoll i qui les activà són encara interrogants que resten per documentar. El qui sí és cert, és que en el desenvolupament sòcio-econòmic del Ripoll medieval no el controlà ni l'activà directament l'orde dels benedictins, sinó que hi influïren classes socials amb cotes de poder indirecte important, les quals dinamitzaren la base econòmica a partir de la producció i comercialització, sobretot, del treball del ferro.

A Ripoll, estiu de 1992

Notes

¹ Factors geogràfics o ambientals: són els que determinen l'assentament urbà a partir de condicions naturals: clima, aigua abundant, terres fèrtils, etc. Factors sòcio-econòmics: l'excés econòmic que els canvis tecnològics han produït al llarg de la història, ha desenvolupat processos urbans, lligats als interessos de les classes dominants. Factors comercials: als llocs on era propici l'intercanvi, es formaren mercats al voltant dels quals sorgí (sobretot a l'època medieval) un espai urbanitzat. Factors militars o de defensa: les necessitats de protecció i seguretat fomentaren l'aparició de nuclis urbans en llocs estratègics, que per les seves condicions naturals feien fàcil la defensa. Factors religiosos; en aquest cas és la religió que actua com element aglutinador d'un nucli urbà, entorn a un edifici religiós; una catedral, un monestir, un convent, etc. estructuren la població prenent forma urbana.

² Recordem que Ripoll sofrí un fort terratrèmol en el segle XV i que gran part de la vila fou cremada l'any 1839 durant la carlinada.

³ El propi nom de la vila és d'origen anterior a la civilització romana i aquesta el va traduir per Rivis-pollens, que significa «al costat de rius» (vegeu J. Pellicer (1888), pàgina 19). Per d'altres historiadors, l'etimologia del nom Ripoll ve de Ribera de Pollanques, nom que sofreix, igual que en la interpretació anterior una llatinització. Ambdues hipòtesis es complementen i donen a entendre l'origen pre-romà.

⁴ J. Pellicer (1888), pàgines 8 i 317.

⁵ P. Bonnassie (1979), volum I, pàgina 90.

⁶ G. Cutrina (1989), pàgina 29.

⁷ L. Mumford (1966), volum I, pàgina 158.

⁸ R. d'Abadal i de Vinyals (1986), volum II, pàgina 494.

⁹ Vegeu J. Salrach (1978), volum II, pàgina 193.

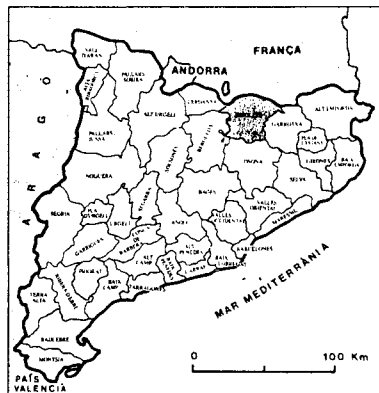
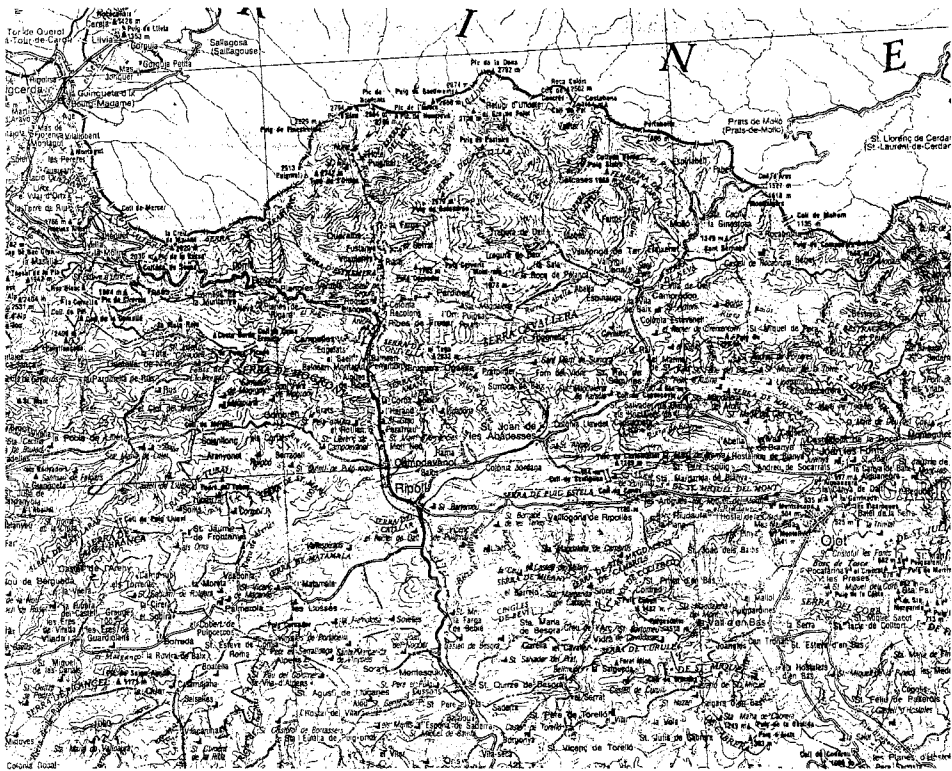
¹⁰ F. Chueca Goitia (1980), pàgina 89.

- ¹¹ F. Chueca Goitia (1980), pàgina 7.
- ¹² J. Mª Pellicer (1888), pàgina 41.
- ¹³ Cosa que diu moltes vegades P. Vilar a *Catalunya dins l'Espanya Moderna*.
- ¹⁴ Recordem que la comunitat de monjos colonitzadors de l'espai que avui ocupa la vila de Ripoll, amb anterioritat habitaven al lloc citat com a Monegals, actualment conegut per Montgrony.
- ¹⁵ Les terres sarraïnes majoritàriament es trobaven situades a la Depressió Central i al Pre-litoral català.
- ¹⁶ Moltes ciutats i pobles tenen el seu origen en ésser cruïlles de camins com és el cas de Manresa, Granollers, o la més propera de Sant Quirze de Besora.
- ¹⁷ «Quant al poblament podem afirmar que el conjunt de l'efectiu humà estava fixat en nuclis més o menys dispersos, amb un predomini dels rurals sobre els típicament urbans», a J. Rubió i Lois (1958), pàgina 304.
- ¹⁸ Veure referència històrica del Pla Especial de Reforma de l'any 1982
- ¹⁹ R. d'Abadal i Vinyals (1986), pàgines 141-271.
- ²⁰ Citat en el Pla de Reforma del 1982. Ajuntament de Ripoll.
- ²¹ G. Cutrina (1989).
- ²² Prenem per exemple clar del traçat medieval a Ripoll el carrer del Ases.
- ²³ Que derivà en Plaça Gran.
- ²⁴ Aquest material es pot veure encara en algunes edificacions de la vila.
- ²⁵ R. d'Abadal i Vinyals (1986), pàgina 487.
- ²⁶ J. Mª Pellicer (1988), pàgina 179.
- ²⁷ Cessió feta a perpetuïtat o per llarg temps de terres o d'immobles, mitjançant el pagament d'un cànon anual en diners o en espècies, conservant el domini directe el qui fa la cessió.
- ²⁸ És el cas de Granollers i Barcelona. Vegeu Arrizabalaga *et alii* (1984).
- ²⁹ J. Mª Pellicer (1888), pàgina 179.

BIBLIOGRAFIA

- ABADAL i VINYALS, R. d': *Dels visigots als catalans*. Edicions 62, Barcelona, 1986.
- ANNALS del Centre d'Estudis Comarcals del Ripollès: anys 1985/1986, 1986/1987, 1987/1988 i 1988/1989.
- ARRIZABALAGA, A., PARDO, J. i SADURNÍ, J.: *Els orígens de Granollers i del Vallès Oriental*. Caixa d'Estalvis de Catalunya, Barcelona, 1984.
- BOIXÉS, J.: *El petit país del Ripollès*. Maideu, Ripoll 1970.
- BONNASSIE, P.: *Catalunya mil anys enrera*. Edicions 62, Barcelona, 1979.
- CAPEL, H.: *Capitalismo y morfología urbana en España*. Los libros de la Frontera, Barcelona, 1983
- CARTER, H.: *El estudio de la Geografía urbana*. Instituto de Estudios de Administración Local, Madrid, 1974.
- CASAR, J., CASTEJÓN, F., GARCÍA, A. i REVILLA F.: *Claves para conocer la ciudad*. Akal, Madrid, 1989
- CASASSAS, LI.: *Barcelona i l'espai català*. Curial, Barcelona, 1977.
- CASTELLS, M.: *La cuestión urbana*. Siglo XXI, 2ª edició, Madrid, 1976.
- CARBONELL, J. POU, T., RIBAS, M., SEGARRA, F.: *Pla general d'Ordenació urbana de Ripoll 1982. Informació urbanística*. Ajuntament de Ripoll.
- CHUECA GOITIA, F.: *Breve Historia del Urbanismo*. Alianza, Madrid, 1980.
- CUTRINA, G.: *Les arts tèxtils a Ripoll i a la comarca*. Maideu, Ripoll, 1986.
- CUTRINA, G.: *Ripoll entre dos rius*. Maideu, Ripoll, 1989.
- DD.AA.: *Ripoll: 150 anys de progrés*. Ajuntament de Ripoll, Ripoll, 1989.
- ESTÉBANEZ, J.: *Las ciudades. Morfología y estructura*. Síntesis, Madrid, 1989.
- GINESTA, S.: *La comarca del Ripollès*. Esquerda, Barcelona, 1981.
- GARCIA, A. i GUÀRDIA, M.: *Espai i societat a la Barcelona pre-industrial*. La Magrana, Barcelona, 1986.

- GARCIA, A. i GUÀRDIA, M.: *La construcció d'una ciutat: Mataró 1500-1900*. Altafulla, Barcelona, 1989.
- GEORGE, P.: *Geografia Urbana*. Ariel 6ª edició, Barcelona, 1982.
- GRAELLS, E.: *Les armes de foc de Ripoll*. Maideu 2a edició, Ripoll, 1983.
- GRAELLS, E.: *La indústria dels claus a Ripoll*. Fundació Salvador Vives Casajoana, Barcelona, 1989.
- LEGUAY, J.P.: *La rue au Moyen Age*. Ouest Université, Paris, 1984.
- MARESCOTTI, L.: *Fondamenti di urbanística*. Clup, Milano, 1981.
- MUMFORD, L.: *La ciudad en la historia*. Infinito, Buenos Aires, 1966.
- PELLICER, J.M.: *Santa María del Monasterio de Ripoll*. F. Horta, Mataró, 1888.
- RUBIÓ i LOIS, J.: «El poblament medieval», a Ll. Solé i Sabarís (dir): *Geografia de Catalunya* (vol. 1). Aedos, Barcelona, 1958, pàgines 303-314.
- SALRACH, J. (dir): *Història de Catalunya*. Salvat, Barcelona, 1978.
- SURROCA, J.: *Els masos de Sant Joan de les Abadesses*. Canelles Editors, Sant Joan de les Abadesses, 1985.
- TERÁN, F.: *El problema urbano*. Salvat, Madrid, 1982.
- VILAR, P.: *Catalunya dins l'Espanya moderna*. Curial i Edicions 62, 2ª edició, Barcelona, 1981.
- VILARRASA, S.: *La vida dels pastors*. Maideu, Ripoll, 1981.

Font: Generalitat de Catalunya. Departament de Política Territorial i Obres Públiques. Servei Cartogràfic.

CROQUIS

del circuit de l'antiga muralla de

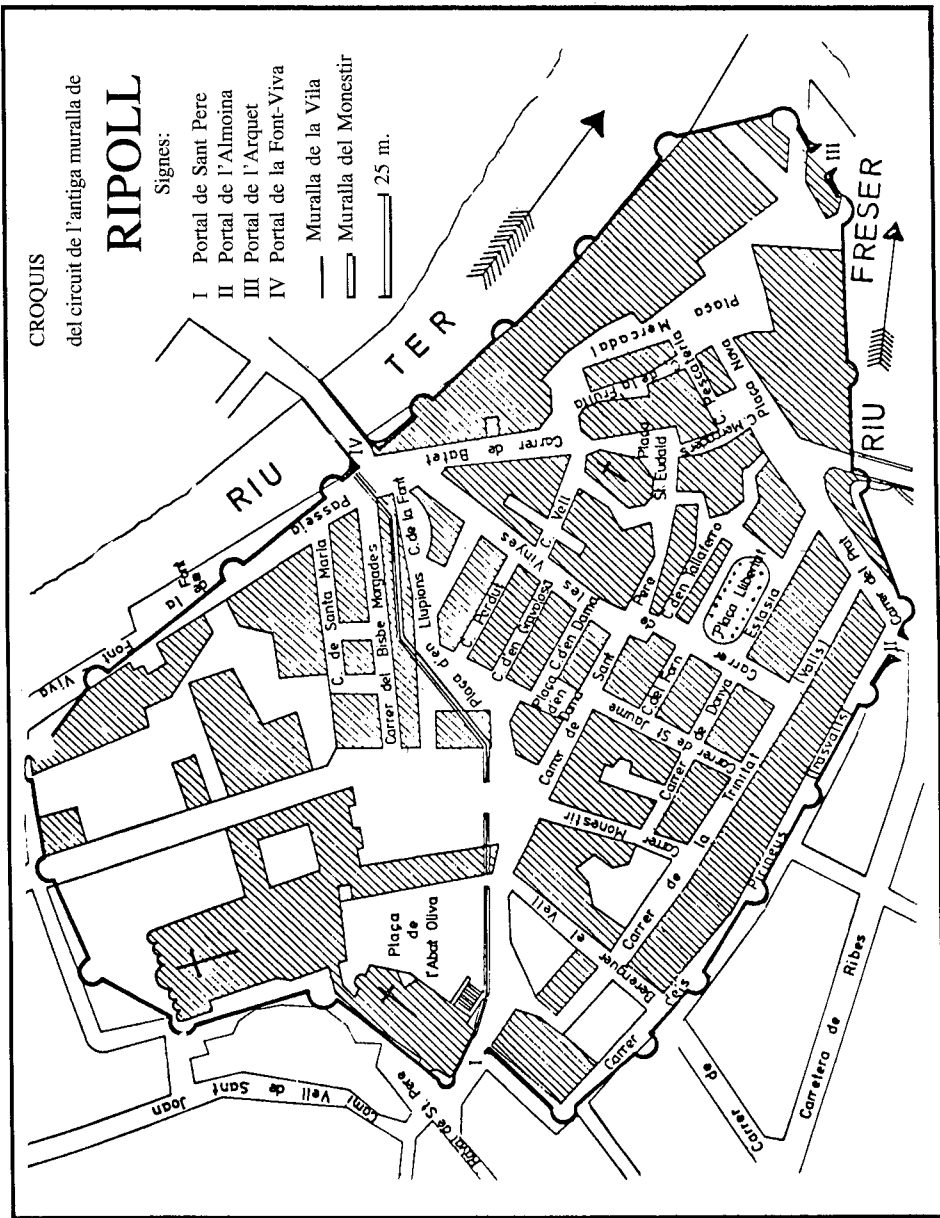
RIPOLL

Signes:

- I Portal de Sant Pere
- II Portal de l'Almoïna
- III Portal de l'Arquet
- IV Portal de la Font-Viva

- Muralla de la Vila
- Muralla del Monestir

25 m.

Font: Eudald Graells, 1983.